

Igen tisztelt Hallgatóim!

Előadásomat Krisztus szavaival kezdem: »Engedjétek Hozzám a kisdedeket, mert ilyeneké a mennyek országa«. Ezeket a szavakat idézem az igen *tisztelt* Hallgatóim előtt, hogy szemük elé állítsam azt a nagy hivatást, amely a gyermekneveléssel jár. Küzdelmet jelentenek e szavak a gyermekek lelkéért és boldogulásáért, jelentenek munkát, gondosságot, törődést; jelentenek szeretetet és áldozatot, amelyeket mind a gyermeknevelésbe kell befektetnünk. Ezek azt a tudatot keltik fel bennünk, hogy a kisdednevelést a szülők, tanítók és lelkészek elsőrendű kötelességének kell tekintenünk.

Krisztus szavai tehát kötelességet rónak reánk, hogy dolgozzunk gyermekeink lelkén, vezessük, óvjuk őket, hogy tisztalelkűek, erkölcsösek, hithűek, hazafiak és kötelességtudók legyenek. A jó erkölcs nincs még készen a gyermek lelkében, hanem azt ki kell fejleszteni, a gyermek lelkét illemre, engedelmességre, Istenfélelemre kell szoktatni, távol kell tartani őt a rossztól, fel kell ébreszteni benne a jóérzést: ez az első feladata a nevelési munkának. Ha az Isten gyermeket adott, azt nevelni is kell. Nevelés nélkül az élet nem öröm és nem áldás, hanem sokféle boldogtalanságnak forrása. Szól ez a szülőnek elsősorban, aki életet adott a gyermeknek, természet-szerű tehát, hogy annak nevelést is kell adnia. Másodsorban szól ez nekünk, kik a szülőt helyettesítjük. Sokat keh ezért foglalkozunk a gyermekekkel és soha sem szabad őket magukra hagyni. Az élet küzdelmei és a kenyérkereset, gyakran elvonják a szülőket gyermekeik gondozásától és így azok sokszor magukra maradnak. Ekkor kapcsolódik be a társadalom, az óvoda, az iskola a gyermeknevelésbe, a gondozásba és ezért van szükség különösképen Budapesten a kisdedóvók helyett a jövőben kialakítandó kisdedóvó-gyermekotthonokra. Itt nyernek majdan elhelyezést az olyan szülőknek gyermekei, akik mindennap reggeltől estig tartó munkával vannak elfoglalva, s épen az egész napi neveléssel és tanítással, a nem egy esetben hiányos szülői nevelést a helyes, a hit, a nemzeti felfogás és gondos nevelés jegyében pótolják.

A családi otthonban figyelnie kell a szülőnek a családi ház rendjére, csínjára és tisztességére, hogy ez azután alkalmas környezete legyen az ébredő és fejlődő léleknek. A gyermek lelke lágy és fogékony és az első benyomásokat öntudatlanul is a környezettől veszi. A gyermek lelkébe nyomódik a szülőnek jóságos vagy haragos tekintete, szerető vagy gyűlöletes arckifejezése, jóindulatú vagy szitkozódó beszéde. Lelkére vetődik a lakás képe, rendje vagy rendezetlensége, tisztasága vagy piszkos, szurtos volta. A gyermek látja, hogy hogyan élnek körülötte, hogy mit tisztelnek, mit vetnek meg, hogy mit szeretnek, mit gyűlölnék. Látja, hogy szemérmesek-e vagy szemérmetlenek, hogy fegyelmezettek-e vagy fegyelmeztelenek, s mindezt már akkor kezdi tapasztalni, mielőtt arról még valami fogalma volna, mielőtt e dolgokról beszélni tudna, már ilyenkor nemesbül vagy tompul az erkölcsi érzése. A szülőknél és a nevelőknél át kell érezniük, hogy rajtuk keresztül nevelődik a gyermek, nemcsak a szavaikon, hanem az életükön át is. Épen ezért a szülő lehet átok vagy áldás, pokol vagy mennyország a gyermekére. A gyermek érzése, hite, vallásossága, egyénisége, hazaszeretete s az életnek való nevelése mind-mind a szülőkön múlik. Szükségszerű tehát, hogy a gyermeket tiszteletre, fegyelemre, önmegtagadásra, egyenes és tiszta gondolkodásra, felebaráti szeretetre tanítsuk, hogy folyton hallja, hogy van amit szabad, van amit nem szabad cselekednie, ugyanakkor lássa is azt, hogy azt az apa, az anya, a nevelő cselekszi, illetve nem cselekszi meg. Reá kell szoktatnunk a gyermeket, hogy mindenben rendet és mértéket tartson, de lássa azt is, hogy ezt a mértéket a szülők, a nevelők is betartják. Vigyázzunk a testtartásukra, hogy illedelmesen álljanak, üljenek, járjanak, hogy illedelmesen beszéljenek. Ha bizonyos fogyatkozásokat látunk a gyermekeknél, igyekezzünk komolyan, de szeretetteljesen a lelkükre beszélni, hogy lássák, hogy nekik okvetlenül kell engedelmeskedniük, attól nem szabadulnak, de ugyanakkor tapasztalják azt is, hogy mindezzel csak a javukat akarjuk.

Figyelemmel kell lenni a gyermeknél, hogy őt nemcsak a szülők és a család környezik, hanem környezik őt az ismerősök és pajtások is, az emberek viselkedése, szóbeszéde, környezi az utca, a falu vagy város; a képek, amelyeket lát; a könyvek, amelyek a kezébe kerülnek s mindez veszedelmet is rejthet a számára. A gyermek nemcsak a szülői házban, nemcsak az iskolában, hanem az utcán, a rossz pajtások között és gyengébb felfogású emberek között is megfordul, lelkébe szivárog, emlékezetébe oltódik ott a sok benyomás. Íme a nevelésnek eme sokoldalúsága sok gondot ad a szülőnek és a nevelőnek, ezért tehát ebben hanyagoknak, kötelességmulasztóknak nem szabad lenniük. Vigyáznunk kell arra is, hogy kikkel társalog a gyermek és nem szabad őt rossz pajtások között hagyni.

Sok szülő nagyon gondatlan e tekintetben, azzal hitegeti önmagát, hogy az ő fia vagy leánya jó gyermek s úgy véli, hogy nincsen benne romlás. Viszont látjuk a mindennapi életben azt, hogy bármilyen jó is valamelyik gyermek, a sok kísértés közepette könnyen romlik, éppen ezért legyen gondunk arra, hogy amit a szülői ház és az iskola épít, azt az utca és a rossz társaság romba ne döntse. Mindezekben elmélkedvén látjuk, hogy az, aki az apró, serdületlen gyermeknek gondozását nem illetéknéppen fogja fel, s ennek a révén a nemeset, a szépet, a tisztát nem tiszteli — az a gyermek útján a saját lelkének disszonanciáját viszi át a világba. Aki maga sem talál semmit, ami által jobbá és nemesebbé válhatnék s ezt gyermekbe is beoltja s az így is megy ki a nagyvilágba: kioltja a fényeket s lelke sötét-ségét önti maga köré.

A kultúra súlypontja okvetlenül az emberben, saját lelkivilágának kiépítésében fekszik. A kultúra tehát lelkület, érzület s belső világos világi. A kultúra a mi lelkünk állapota, a mi tettünk, a mi alkotásunk. A lelk. kultúrának két kelléke s eszköze van: az egyik a lelkiismeret gondozása, a másik a lélek kisugároztatása s ezért szükséges, hogy az ember minderre, elsősorban tehát belső világára lelket sugároztasson és ezeket a sugarakat őszinte tisztasággal és belső megfontolással a gyermekekbe is átvigye s ezzel a tranzakcióval a folytatólagos kiépítést végezze. E kiépítést végzi a szülő a családi otthonban, az óvónő, a tanítónő az iskolában. Az iskola forrása mindazoknak az áldásoknak, amelyeket a kultúra, az állam és a municípiumok juttatnak a népnek. Forrását képezi mindannak az etikai erőnek, amelyből az életpályáján a kisember megél. Épen ezért az óvodákban, az otthonokban, a népiskolákban, a napközi-otthonokban kell ez az erő, ez a lélek, ezeket kell megtelíteni etikával s egy ilyen etikai kihatáshoz szükséges a jó szülő és a kiváló tanerő.

A kiseddóvó a köznevelésnek a kezdete. Alapvető, nevelő hatása messze kiterjed. Az óvónő a szülőt helyettesíti, ennek a munkáját folytatja, kiegészíti a családi nevelést, esetleg ennek hiányait s amennyiben ehelyütt helytelenségek fordulnának elő, azokat helyreépít, kiigazítja. Az óvodai munka lényegében, foglalkozás tekintetében megegyezik az otthoni nevelés jellegével, tételesen azonban egészen más. Nehezebb, mert nem egy, hanem sok gyermekkel, különbözően megkezdett nevelési felfogással, érzéssel, gondolatkörrrel találkozik az óvónő a gyermekeknél, mindezeket a vallás, a haza és a társadalom jegyében, gondolatvilág, érzés, felfogás tekintetében, mondhatni egy közös nevezőre kell összehoznia. Igaz, hogy abban a családi neveléssel egy, hogy óvja a gyermeket a bajtól, gondoskodik arról, hogy a káros befolyásokat és eseteket preventive

megelőzze, azokat ellensúlyozza és állandóan foglalkoztassa a gyermeket, hogy természetes gyermeki ösztönét kielégítse.

Miként előbb említettem, mégis különbséget találunk a szülő, helyesebben az. anya és az óvónő munkája között. Nevezetesen míg a családi körben, a családi otthonban az anya egy, legfeljebb egynéhány gyermekkel foglalkozik s ezek a sajátjai, addig az óvónőnek idegen, több és sokféle gyermekkel kell törődnie. S míg az anya esetleg az egész nap foglalkozhatik gyermekével, addig az óvónő a napnak csak bizonyos részére szorítkozik és mondhatni tervszerűen, szinte tanmenetszerűen kell beosztani az idejét s ennek dacára mégis nyújtania kell azt, amit a szülő az egész nap elvégezhet. Az anyának a nevelése nem rendszeres, nem kidolgozott és nem tervszerű, hanem legtöbb esetben ösztönszerű és öntudatlan, természetszerűleg a gyermek otthoni nevelése is csak ötletszerű lehet, ezzel szemben az óvónőnek közmunkálkodása, tevékenysége rendszeres, tervszerű és céltudatos. Az óvónő a gyermekeket, hogy úgy fejezzem ki, a házinevelés keretében a köznevelés szemszögéből nézve akként foglalkoztatja, hogy annak megvan a megfelelő eredménye és hatása; amely eredményt azonban nem tudja úgy felmutatni, mint az elemi iskolai tanító, mert hiszen nem tankönyvekkel, nem tantárgyakkal foglalkoztat, hanem a gyermek lelki világától kezdve, a testi szemléltetésen át érzületére és lelkületére hatván, az életnek és az iskolának is neveli a gyermeket. A családi nevelésnek az óvodai neveléssel szemben nem egy esetben folyománya az, hogy az nem egyöntetű s ebből ered a gyermeknek sokféle szokása, amelyekre a gyermeket a családi otthonban a helyes vagy helytelen tapasztalatok vezetik. A kiseddóvóban határozott, előre elgondolt, helyes és a közéletben elfogadott szokásokat sajátít el a gyermek. Sok helyütt a szülő eltekint olyan dolgoktól, amelyek hatással vannak a gyermekre és jelentéktelen csekélységnek néz sok olyat, amely talán kihatással van a gyermek felfogására, mert hiszen abban a gondolatban van, hogy gyermeke sok dolgot talán nem vesz észre, nem lesz hatással reá s abban a hiszemben van, hogyha a gyermek valamit látott is, azt elfelejti, vagy legalább is azt gondolja, hogy a kisgyermek azt még észével felfogni nem képes. Ezzel szemben az óvónő az előzetes ismereteiből, de meg az élet tapasztalataiból indul ki, miután sok gyermekkel van dolga, azokat hosszú időn keresztül figyelemmel is kísérhette, tisztában van azzal, hogy a gyermek talán látszólag nem ért meg mindent, de tudja azt — miként azt már fentebb említettem, — hogy a gyermek figyelme mindent észrevesz, nem egy esetben a dolgok lelke tükrében visszaverődve beidegződnek. Épen ezért vigyáz arra, hogy a gyermek ne lásson, ne halljon olyat, ami neki nem való, mert

tudja azt, hogy igenis a gyermek nem felejt el mindent és vannak dolgok, amelyek bizonyos mértékben mint látottak és hallottak lelkületében megmaradnak. Tehát, amíg a családi házban a legtöbb esetben a nevelés nem tudatos, addig a kisdédóvóban a gyermeket tudatosan nevelik és alkalmazkodnak a gyermek természetes fejlődésének rendjéhez. Természetes, hogy a kis gyermek élete ötletszerű, ösztönszerű és a további neveléssel a természetszerűségek közbenjöttével fejlődik ki gondolatvilága és értelmisége és ezt az életnek megfelelően folyamatosan eligazítani az óvónő feladata, természetesen úgy, hogy a gyermek felvevő és értelmi képességét és testi életének fejlődését is figyelembe veszi. S itt áll elő tulajdonképpen az óvónőnek az a nehéz feladata, hogy disztingválnia kell a reája bízott több és sokféle gyermek között, akiknek hazulról hozott lelki és gondolatvilága, természete más és más. Ezért van szüksége az óvónőnek végtelen türelemre, hogy mindezeket túltéve magát, az óvodába küldött sok anya gyermekének egy közös anyja, egy közös nevelője lehessen, hogy Szeretetreméltóságával és lelke melegségével magához vonzván a gyermekeket, az anyákat pótolja. Nehéz a feladata az óvónőnek még azért is, mert hiszen nemcsak az otthoni nevelést kell pótolnia, hanem egy alkalommal lassan-lassan, tervszerűen a gyermek első élethivatásának, az iskolának is kell, hogy nevelje őt s ezzel megkönnyítse a tanító majdani munkáját. A gyakorlati életben látjuk és tapasztaljuk is azt, hogy az elemi iskola első osztálybeli tanítónak sokkal könnyebb a sora azzal a gyermekkel, aki óvodából kerül ki, mint azzal, aki a legtöbb esetben elkényeztetetten, a családi otthonból kerül az iskola padjaiba. Természetszerű, hogy ezt az iskolai előkészítést az óvodában nem a tanulás, hanem látszólag ötletszerű, valójában azonban tervszerű és céltudatos játék és észre nem vehető munkálkodás kíséretében sajátítják el, következetesen szerzik meg a gyermekek. Az óvónőnek fontos hivatása az is, hogy az anyai gondoskodás jegyében észrevegye a gyermeknél mindazt, ami kívánatos a további neveléséhez és foglalkoztatásához, tehát úgy kell vele foglalkoznia, ahogy azt annak életkora megkívánja, megengedi és a gyermekkel nem mint tanulóval, hanem mint serdületlen, kis gyermekkel kell foglalkoznia. Az óvodai nevelés ugyanis a családi nevelésnek nemcsak a folytatása, hanem — miként említettem — kiegészítője is; itt a nevelésnek minden ága érvényesül és mindezeket az óvónőnek egyesítenie kell.

Hogy az óvónő mindezt elérhesse, természetszerű, hogy a reabízott gyermekek mindegyikével külön kell megismerkednie, különös figyelemmel, hogy a gyermek a társadalomnak milyen rétegéből, milyen köréből kerül ki. Nem a disztingválás szempontjából van szüksége erre, (nehogy

engem ebből a szempontból félreértsenek), hanem szüksége van erre, azért,, mert másképp kell gondoznia azt a gyermeket, másképen kell foglalkoznia azzal a gyermekkel, akinek nemcsak az apja, hanem az édes anyja is egész nap el van foglalva, hogy kenyerét megkereshesse; másképen kell foglalkoznia azzal a gyermekkel, amelyik az óvodából hazamegy és újból megtalálhatja a családi otthonát s akiről az anya folytatólag gondoskodhatik. Az óvónő az egyénenkénti foglalkozás kapcsán észreveszi rögtön a gyermekben az otthoni helyes vagy helytelen nevelést és másképen foglalkozik azzal a gyermekkel, aki otthon jó példát lát és gondos nevelésben részesül, mint azzal, akinek szülei a gyermeket nem gondozzák; esetleg a gyermeknek rendes otthona sincsen és lakás hiányában nem egy esetben a szomszédok gondozására van bízva. Ezért kell az óvónőnek a családi viszonyokra figyelemmel lennie, sőt egyenesen, amidőn valamelyik óvónőt valamelyik óvodába a hatósága el- vagy áthelyez, első dolga kell, hogy legyen hogy környezet-tanulmányt végezzen és megismerkedjék a körzetben élő családok szokásaival, viselkedésével s azzal a miljövel, amelyben a gyermek az óvodán kívül az életét eltölti. A legtöbb esetben már betekintést nyer ilyenénképen az óvodájában elhelyezett gyermekek lelki-világába, gondolkodásmódjába, társaságába, amelyikben mozog; észreveszi azt, vájjon a gyermeket milyen alapon kell nevelnie és istápolnia, mit kell a gyermekből, helyesebben életéből és gondolkodásmódjából kivetni, mit kell ahhoz hozzáadni, hogy gondolkodásmódját, felfogását és nevelését arra a közös nevezőre hozza, amelyet a köz e tekintetben megkíván. Tehát az óvónő nem járhat el sablon szerint, mert hiszen vegyesen vannak gondozott és gondozatlan, fejlett és elmaradt gyermekek, de épen azzal, hogy ezek a gyermekek egy óvodában kerülnek össze, ehelyütt kell, hogy a kiegyenlítődes megtörténjék, ép a nevelőnő munkájával. A körzet és az óvoda adja meg, vájjon az óvónőnek súlyosabb vagy könnyebb feladata van a gyermekekkel. Az óvónő nevelője és játszópajtása növénydekeinek.

Az óvónő amidőn óvja, gondozza és neveli a gyermekeket, szükség-szerű, hogy tevékenységét — miként említettem — ne csak sablonszerűen végezze s azt egyedül csak kenyérkeresetnek tekintse, hanem kell, hogy ő maga is az egész énjét, igaz lelki-világát, szeretetét vigye ebbe. Ügy érzem, hogy a kiváló nevelőnőnek, ha feladatának magaslatán; áll, akkor művésznek is kell lennie: az emberi nevelés művészenek.. Természetszerű, hogy az óvónőnek a kisednevelés újabb irányjaival is meg kell ismerkednie; fontos tehát az óvónő önképzése, továbbképzése, állandó öntudatos gyakorlati foglalkozása. Az óvónő munkáját szeretet: nélkül nem tudja elvégezni s valósággal le kell ereszkednie a kisgyermek

lelki világához és a gyermekben önmaga iránt a teljes bizalmat, szeretetet kell kiváltania. A gyermekkel való érintkezés úgy lesz áldásos, ha a szeretet művészetével közeledik a gyermekhez s akkor a kisgyermek teljes bizalommal fogadja minden szavát s minden cselekedetét. Mindez azonban csak akkor biztosítható — ismétlem — ha kisedednevelő igaz szeretettel teljesíti munkáját, mert e kettő rejti magában a foglalkoztatás művészetének legfőbb feltételeit. A kisedek nevelésének irányításában a helyes és jó szokások elsajátítása a legfontosabb, ezzel a jó példával az óvónőnek kell előljárnia. Az óvónő legyen egyszerű s e nemes egyszerűsége ne csak szeretetében és gondolkodásmódjában, hanem ruházatában is kifejezésre jusson. Szükségszerű, hogy az óvoda, mint a gyermek második otthona, úgy belsőleg, mint külsőleg teljesen tiszta, rendes, kedves, barátságos, világos, tehát igazi otthon legyen.

Az óvoda munkaköre ima, dal, vers, mese, játék és rajzolás, kezdetleges testgyakorlás, beszélgetés, érzékfejlesztő játék, alaki munka. A közös nevelésben igen jó hatásúnak bizonyul a társasjáték, amelynek keretében a gyermeket mások iránt való tiszteletre, megbecsülésre szoktatjuk és észrevétlenül neveljük benne az igazságszeretetet és a becsületérzést. A dal és vers az értelem fejlesztésére nagy hatással van és annak felmondásával bátorságot is öntünk a gyermekbe. A kisgyermek testi és szellemi fejlődése gyermekekenként teljesen különböző. Vannak köztük rendes és vannak rendellenes fejlődésű gyermekek s az óvónőnek különösen az utóbbiakat kell erősen megfigyelnie. A rendellenesség legtöbbször a beteges, a rosszul táplált, a vérszegény és sok esetben az elkényeztetett gyermekeknél áll elő, akik az emberi érzelmeknek variációit juttatják külsőleg kifejezésre. Az ilyen gyermekek megfigyelése, megismerése nagy türelmet és különleges bánásmódot igényel, amely az óvónőnek szintén súlyos feladatai közé tartozik. A rendellenességnek másik módját megtaláljuk a beszédhibás gyermekeknél, amely a dadogásban vagy pedig selypítő beszédben nyilvánul meg, amelyhez ha hozzájárul az érzék-szervek fogyatékosága, vagy valamely más testi hiba, esetleges öröklött terheltég, ez esetben a nevelés még nehezebb. Itt van szükség leginkább az óvónő önfegyelmeztségére, szeretetére, gyengéd bánásmódjára, elnézésére és végtelen türelmére. Az ilyen esetben az óvónőnek csak azokkal a dolgokkal szabad foglalkoztatnia a gyermeket, illetve csak addig szabad foglalkoztatnia a gyermeket intenzíve, ha ahhoz és ameddig ahhoz kedve és türelme van s ilyenkor főként a játék és a játékos testgyakorlat hat jótékonyan a gyermek idegzetére és a rendellenességek elhárítására.

A kisedednevelésnél a neveléstudomány és az oktatás szempontjából, miként előbb említettem, fontos körülmény a gyermekek tanul-

mányozása. A nevelésnek mai előrehaladott voltában nem elégedhetünk meg a gyermeki lelkekkel foglalkozó általános tömegpszichológiával, hanem szükségszerű, az általam már annyiszor hangoztatott egyénig gyermekenkénti megfigyelés és nevelés. Az óvónőnek ezen tanulmányi munkájánál tehát ne az általános értékű, vagy esetleg elvi jelentőségű kérdések legyenek döntők, hanem a foglalkozás és a nevelés folyamán felmerülő gyakorlati szempontok. Ezek ugyan még teljesen nem alakultak ki, de mindenesetre megoldásra várnak és így különösképen ajánlhatjuk a játék és a munkaközben kifejtett mozgást és tevékenységet, a mese és a beszélgetés folyamán feléledt érzelmek és indulatok különféleségének megfigyelését és ennek folyamán a gyermekeknek sajátos kifejezési módját.. S így megint ugyancsak a régi felfogásomra kell hogy visszatérjek, hogy az óvónő a reá bízott kis gyermekkel közvetlenül kell, hogy megismerkedjék. Természszerű, hogy neki erre külön elő is kell készülnie. Tehát az óvónőnek egyik legfontosabb hivatása, hogy a gyermekek lelkivilágát akár játék, akár munkája körében való megnyilatkozás közepette figyelemmel kísérelje és tanulmányozza. Mert hiszen a gyermek kezdetben öntudatlanul cselekszik és ösztönszerűsége csak fokról-fokra fejlődik tudatossággá, amely öntudatot és megvilágítást a hozzája való viselkedésben, beszédben, az őt körülvevő tárgyak és cselekvő élet képeiben és az ebből kialakuló képzetekben találja meg. Minél élénkebb felfogású valamely gyermek, annál több képzetrel rendelkezik, amely sok esetben változatos megnyilatkozásban jelentkezik.

Tekintettel arra, hogy a kisgyermek teljesen az érzések világában él, szükségszerű, hogy életmegnyilvánulásai közepette az óvónő figyelme a gyermek erkölcsi világára is kiterjedjen, amely kezdetben igen egyszerű s annak fejlesztése csak nevelés útján érhető el. Az erkölcsi nevelés alapja a szülői otthonon kívül a kiseddívó s ezért az óvodának a hivatása a kisgyermekben a nemes érzések felkeltése és ápolása. Reá kell szoktatni a gyermeket már kezdetben a kisebbszerű, talán figyelemre alig méltó kötelességek teljesítésére, amelyet szeretettel kell belőle kiváltani; rá kell szoktatni őt a rendre, a tisztaságra, a becsülésre, a tiszteletadásra stb. Az alapvető és jellemalkotó tulajdonságokra a gyermeket tervszerűen és céltudatosan kell nevelni. Erre való eszköz a gyermek egyéniségének ismerete, a példaadás és a szoktatás gyakorlása és a különböző dolgokra a figyelemnek a felébresztése. Kapcsolatos e jellemképzéssel a szép iránt való érzék kifejlesztése, az igazmondásra való szoktatás, amelyből aztán kiváltjuk az őszinteséget, a nyíltságot, az egyeneslelkűséget és a bátorságot, amelyeknek ismét további folyományai az engedelmesség, a szerénység, az önfegyelmesség

és a hazafias érzés. Elsőrendű közegészségügyi követelmény, ha már a tisztaságról és a rendről beszéltünk, hogy a gyermeket figyelmeztetjük, hogy tisztán járjon, kezét és ruháját játszás vagy evés közben ne mocskolja be, mosakodjék rendszeren, tisztátlan pohárból ne igyék; az óvónőnek vizsgálnia kell a gyermeket, hogy teste, ruházata, haja, szája, foga, körmei tiszták-e. Szükségszerűnek tartjuk, hogy az óvónő nem egy esetben e vonatkozásban a szülővel érintkezésbe lépjen és az anya jelen legyen, hogy lássa, hogy e tekintetben milyen mulasztást követett el és itt a szülőkre az óvónőnek különösképen kell hatnia, hogy intésével, felvilágosításaival figyelmeztesse a gyermek szülőit a tisztaság fontosságára és ápolásának különlegességére.

A kisdédóvóban rá kell szoktatni a gyermekeket a rendre, például, hogy játékaikat ők maguk tegyék helyre, az óvodában ne szemeteljenek, amennyiben ilyet találnának a földön, a padlón, azt szedjék fel és tegyék papírkosárba; természetesen ezt a gyermekekkel többször meg kell ismételni, hogy ehhez hozzászokjanak és a természetükké válják. Ami az igazmondásra való szoktatást illeti, itt eleve jelezhetem, hogy legtöbb gyermek, amidőn esetleg valótlan mond, ezt nem is tudja. Azt mondjuk, hogy »hazudik«, pedig a gyermek ezzel nem is akarja megtéveszteni azt, akihez szól. Mentségül szolgál itt gyermekes emlékezőtehetsége és megfigyelőképessége, mert sok esetben nem jól, vagy hiányosan emlékszik megtörtént dolgokra, képzeteket cserél fel, fogalmakat zavar össze és valótlan állításainak nincs meg a logikai kapcsolata. Az óvónő ilyenkor a gyermek látszólagos hazugságát, amelyet könnyen felismerhet, mint tévedést igazítsa helyre és helyesen és célszerűen alkalmazott nevelői hatásokkal iparkodjék a hazugságnak gátat vetni s a gyermeket igazmondásra szoktatni. Feltétlen és elkerülhetetlen jellemképzés a gyermekek engedelmességre való nevelése. Ezt azonban nem szabad erőszakkal túlhajtani, hanem a gyermekek énjét figyelve, lassan kell őt erre rávezetni, önálló cselekvésre szoktatni, hogy akarata így megerősödjék. A gyermekek engedetlenséget sok esetben a mozgásra való ösztön okozza, amelyet, ha megakadályoznak, akkor ez dacos engedetlenséget vált ki. Ha ellenszenvvel viseltetik nevelője iránt, teheti *ezt* tudatlanságból, miután a paranccsal nincs tisztában, mert legtöbb esetben a gyermek nem érti meg és nem tudja felfogni, miért kell a parancsot teljesítenie. Sok esetben különböző személyek részéről ellentétes parancsokat kell teljesítenie és ilyenkor önmagával jut ellenkezésbe. Például otthon az anya mást parancsol, mint az óvónő az óvodában, vagy megfordítva; ilyenkor a szokás dönt a gyermeknél, nem lévén neki kellő ítélőképessége ahhoz, hogy elbírálja valamely parancs jó vagy rossz voltát. Ezért kell az óvónőnek ezeket a lelki

okokat is figyelembe vennie, amidőn a gyermeket engedelmességre szoktatja. Nem szabad erőszakkal fellépniök az engedelmességre való szorításnál főleg akkor, amikor a gyermek lelkiállapotával nincsenek tisztában, hanem meg kell ragadniök az alkalmat, amikor őt megfelelő lelkiállapotban találják, amikor őt az engedelmességre lassan és fokozatosan reá bírhatják, fejlesztvén ezzel egyúttal akaraterejét is. Tisztába kell jönnie a gyermeknek azzal, hogy mit szabad, mit nem szabad. Az engedelmességre való szoktatásnál a kemény, durva fellépés, esetleges testi fenyíték sohasem alkalmas eszköz és ott ahol látjuk, hogy a gyermek otthonában a szülők ilyenekkel élnek, ott meg kell értetni a szülőkkel, hogy ez nem helyes és nem alkalmas nevelési eszköz. Az erőszakkal előidézett engedelmesség rendszerint visszahatással van a gyermek belső életére. Idejében reá kell szoktatni a gyermeket az önzetlenségre, az önfegyelmzésre, indulatainak megfékezésére, társai iránt való szeretetre, részvételre, könyörületességre és jószívűségre. Bele kell nevelnie a gyermekbe azt, hogy neki mindenkit szeretnie kell és nem szabad olyat cselekednie, amely akár pajtásának, akár másnak, fájdalmat, szomorúságot okoz. Fel kell kelteni a gyermekben az ébredő hitet, sejtetni kell vele az Isten létét és az imádkozásra kell őt nevelni, amit különösképpen vallásos vonatkozású énekekkel, versekkel és mesékkel érhetünk el. A gyermekeket már kiskorukban neveljük hazaszeretetre, úgy hogy az vérré váljék bennük; meg kell szerettetni velük a magyar nyelvet, mint nemzeti kincset, meg kell tanítani őket, hogy tisztán, hangsúlyosan és jó magyarsággal beszéljenek. Meg kell ismertetnünk velük hazánk színeit és zászlóját. Az óvodai dalok magyarosak legyenek. Az óvodában apró kis magyar zászlóknak kell kifüggesztve lenniök.

Amidőn ezekben igyekeztem az erkölcsi nevelésről és a jellemképzésről szólni, szükségszerű, hogy reámutassak a testnevelésre és az egészségügyre is.

Ha valahol, úgy elsősorban az óvodában kell a gyermekeknél erre figyelni és különös gondot fordítani annál is inkább, mert hiszen ezek a gyermekek életük legnagyobb részét zárt helyiségben, szobában töltik, s kevésbé részesei a friss levegőjű szabad természetnek. Ezt tehát valamilyen módon ellensúlyoznunk kell, részben azzal, hogy amikor kissé jobb, szárazabb és melegebb az idő, a gyermekeket az óvoda udvarára visszük ki, másrészt, hogy velük mozgást végeztetünk, leginkább játék keretében. A kisgyermek egészségéről elsősorban a szülő feladata gondoskodni és a gyermek testi fejlődését is a szülő van elsősorban hivatva ápolni; figyelemmel azonban arra, hogy a legtöbb szülő gyermekével nem igen tud foglalkozni és mozgás tekintetében bizonyos rendszert folytatni

az óvónőre rendkívül nagy munka hárul ebből a szempontból is. Előbb említettem már, hogy az óvodának tisztának és világosnak kell lennie és hogy jó levegő legyen a teremben, azt gyakorta szellőztetnünk kell. Nehéz probléma e téren pl. a fűtés kérdése, mert hiszen óvodáink túlnyomó része nincsen központi fűtéssel ellátva, ahol temperálni lehet a *levegőt* és a fűtést. A teremben elhelyezett nagy kályhák kezelése mindenestre különös figyelmet érdemel nemcsak a fűtő, hanem az óvónő részéről is. Akárhányszor tapasztaltam látogatás közben, hogy az ilyen termek nagyrészt túlfűtöttek voltak. Az óvodában, ahol nagyszámú gyermek jár, kel, mozog és játszik, még jobban kimelegszik ha a fűtés erős, s ez mindenestre káros hatással van. Ezért ügyeljen minden óvónő arra, hogy különösen téli időben, de máskor is az óvodahelyiségekben temperált legyen a levegő. Igen fontos dolog a tisztálkodás kérdése s azért, ha már a régi óvodáinknál nincsen meg a lehetőség, úgy legalább az újonnan építendő óvodáinkban kellene fürdőkről gondoskodni, avagy a régi óvodákban kellene fürdőkádakat beállítani, mert tudott dolog az, hogy a gyermekek túlnyomó részét otthon nem igen fürdetik. Az óvodában minden gyermeket hetenként legalább egyszer meg kellene fürdetni. Szükségszerű berendezés az óvodában kisebb mosdókészülékek felszerelése, amelyek igénybevételével a gyermekeket lassan rá lehet szoktatnunk a kézmosásra és szájjöblítésre. Higiénia szempontjából nem kevésbé fontos, hogy az óvodák udvarán a játékokra alkalmas fövény vagy homok időközönként megtisztíttassék, vagy az legalább is napos helyen legyen, hogy maga a nap sugar végezze el a fertőtlenítést. Figyelemmel kell lennie az óvónőnek a gyermek helyes testtartására, nehogy a helytelen tartás következtében hátgerince elferdüljön, meg kell tehát tanítani a gyermeket helyesen ülni, állani és járni. Az óvónő éber figyelme kiterjedjen mindenre és kellő időben végezze el a javításokat és helyreigazításokat. Különös szokásuk a gyermekeknek, hogyha hozzájuk szólnak, vagy valamire figyelnek, nyitott szájjal tekintenek maguk elé. Az ilyen gyermekek legtöbb esetben vagy rosszul hallanak, vagy légzőszervi hibában szenvednek, tehát ezt rendszerint belső rendellenesség okozza náluk. Kívánatos, hogy ilyenkor az óvónő felhívja erre a szülő figyelmét és a gyermeket orvosi kezelésre utasítja. Egyébként bármilyen tekintetben, ha az óvónő állandó figyelése alapján észreveszi, hogy valamelyik gyermek valamilyen szervi hibában szenved, avagy valamelyes belső betegség gyötri, akkor lépjen azonnal érintkezésbe a szülővel, avagy az iskolaorvossal, hogy a gyermekben lappangó betegséget idejében és csirában elfojthassa. Különös figyelemmel legyen az óvónő a gyermeknek táplálkozására, mert a legtöbb esetben a gyermekek bélhurutban szenvednek. Sőt amennyiben az óvónő észreveszi, hogy vala-

melyik gyermek nem normális egészségi állapotban kerül az óvodába, igyekezzék azt máris izolálni a többi gyermektől, hogy ezzel elejét vegye egy esetleges tömeges infectionak, avagy járványos betegségnek. Ebben nagy segítségére van az iskolaorvos. Az ilyen gyengébb gyermeknél hasson oda az óvónő, a szülővel érintkező, hogy otthon a gyermek minél többet pihenjen, mert az alvás üdítőleg hat, különösen a kisgyermekekre. Egészségi szempontból fontos az is, hogy az óvónő ugyancsak figyelemmel kísérje a gyermek ruházódását, amennyiben akár felső ruha, akár cipő tekintetében hiányt találna, úgy keressen alkalmat és módot az iskolanővérekkel való érintkezésre s általuk, avagy társadalmi akció útján juttassa őt ingyen ruhához, vagy lábbelihez. Reá kell nevelni a gyermeket arra is, hogy poros vagy sáros cipőjét a terembe való belépés előtt a lábtörőbe törölje. Ez is szokássá váljék nála. Játék közben testnevelés szempontjából olyan mozgásokat kell végeztetni velük, amelyek a lélekzést elősegítik. A hajlásos mozgások a test fejlődését nagyon elősegítik. A testi nevelés mellett nem közömbös az óvónőre a gyermek értelmi fejlesztése is. Az óvodában lévő gyermek látó- és értelmi köre, amidőn 3 éves korban odakerül, még nagyon szűk, szemléletei kezdetlegeseek és inkább csak az otthonára emlékszik és az otthonával kapcsolatosan vannak fogalmai. Amint azonban az óvodába került és pajtásait maga körül látja, játékszereivel foglalkozhatik, akkor már időben és térben távolabb eső dolgok iránt is érdeklődik és bizonyos összefüggő képzeteket tud már magának alkotni, sőt a visszaemlékezés jelei is mutatkoznak már nála. Ezért az óvónő arra törekedjék, hogy a gyermek a környezetében levő személyekről, tárgyakról és egyéb jelenségekről szemlélet közben már tiszta és világos fogalmakat nyerjen. Az értelemképzésnek egy további motívuma az érzékszervek fejlesztése, mert a figyelmes gyermek a helyes fogalomszerzéshez így jut el. Ilyen a hallás, a tapintás és a látás érzékének a fejlesztése. A hallásfejlesztésre szolgál a hang, a beszéd, éneklés, zene. Az értelemfejlesztés szempontjából elkerülhetetlen a gyermekek figyelmének felhívása és lekötése, ez azonban hosszantartó nem lehet, hanem fokozatos, rövid időközönként többszöri ismétlés legyen. Nem kevésbé tartjuk fenn a figyelmet és fejlesztjük az értelmet rajzzal és mintázással, s ezekkel a gyermekek ügyességét is erősítjük és bizonyos mértékben önállóságához is juttatjuk. Az értelemfejlesztésnek még egy módja az, hogy minél többször legyen alkalma a gyerekeknek beszélni; természetesen ez a beszéd ne a szavaknak egymásután való tételéből álljon, hanem világos, értelmes és magyaros beszéd legyen. Mindezt elérheti az óvónő akkor, ha a kisgyermekkel állandóan foglalkozik, a lelki világukba betekint és szeretete melegével áraszt el kivétel nélkül egyformán minden gyer-

meket. A kisgyermek szíve olyan, mint a szeizmográf: megérzi az első pillanatban, hogy ki szereti őt és ki bánik vele jól. Amennyiben ezt az óvónő részéről nem látja, úgy bizonyos mértékben félős, bizalmatlan, zárkózott lesz, ami a gyermekek közös, barátságos együttlétét mindenestre zavarja. Abban az esetben, ha a gyermek az óvónő közvetlenségét és szeretetét tapasztalja, úgy bizalmas, kedves lesz és gyermekdedségével a vérbeli óvónőnek sok örömet szerez. Az óvónőnek a gyermekek között a fegyelmet jóformán játszva kell fentartania, hogy azok észre se vegyék, hogy tulajdonképpen fegyelmezi őket és szinte az iránta való ragaszkodásból és szeretetből engedelmeskedjenek. Természetesen ezt az óvónő csak akkor tudja elérni, ha bárminemű zaklatás közben is türelmes marad. Amint alkalom kínálkozik, hogy a gyermekek a szabadban játszadhassanak, — áll ez különösen vidéken, de egy gondos óvónő Budapesten is felhasználja az alkalmakat, — a csöppnyi gyermekekkel a *természetet* is meg kell ismertetnie az óvónőnek, sőt őket a szabadban foglalkoztatnia kell. Szórakozás szempontjából meg lehet ismertetni őket a fűvel, fával, virággal, bokorral, élő állattal, mert egy gyermek, ha ezt természetben látja, egészen más fogalma van róla, mint ahogy azt képen, rajzban mutatjuk be néki. E tekintetben nagy különbséget találunk a falusi gyermek és a budapesti gyermek között. A falusi gyermek életének nagy részét a szabad természetben tölti el és így a természetet már kis korában közelről megismerheti; ezzel szemben áll a városi gyermek a maga szobába záratottságával és a természet ismeretlenségével. Ezért, ha lehet, közelebb kell hozni a gyermeket a ház körül levő növényzethez, virágokhoz, esetleg kisebb házi állatokhoz, mert ezzel ébreszthetjük fel benne a növények és állatok iránti szeretetet. Az értelmi nevelésnek ez a legtermészetesebb és legközvetlenebb útja. Az ilyen magyarázatokat rendszerint alkalmas mesékkel lehet fűszerezni, amibe belefoglaljuk az épen arra vonatkozó eszme és gondolatmenetünket.

Szíves elnézést kérek, hogy Hallgatóimmal az óvóköteles gyermekek nevelése tekintetében, mint jogászember pedagógiával foglalkoztam, de amit én itt elmondottam, azok részben csekélységem tapasztalatai, részben pedig a szakirodalomban szerzett ismereteim összefoglalása. Úgy vélem, nem árt, ha mindezeket, amelyeket Önök is ismernek, ilyen együttesben az emlékezetbe visszaidézem s a régi ismereteket megismétlem és összefoglalom.

Ezek után rövid összefoglalásban egynéhány pillanatra igénybe veszem szíves türelmüket a már annyiszor emlegetett gyermekvédelem tárgyalására, amely a mai nehéz gazdasági viszonyok közepette a gyermeknevelés sarkalatos pontja.

Mindnyájunknak, de különösképen az országnak elsőrangú követelménye, hogy egészséges generációt neveljünk fel a nemzet számára és hogy a gyermekek egészségéről, megélhetéséről, tanulási lehetőségéről preventive gondoskodjunk. A gyermek jövője és fejlődése a szülőnek és a nevelő tanítónak, illetve óvónőnek a kezébe van letéve. E két fő faktor kell, hogy együtt működjék. Úgy vélem, hogy különösen Budapesten a perifériákon van a legnagyobb szükség a társadalmi és iskolai nevelésre, illetve gondozásra, támogatásra. Ezeket röviden összefoglalva gyermekvédelemnek nevezzük. Kulturális, szociális és karitatív szempontból már annyira haladtunk, különösen az utolsó évtizedben, hogy a gyermekvédelem kérdése állandóan napirenden van és erre vonatkozó intézményeinket egymásután emelik úgy az állam, mint pedig a municípiumok. A gyermekvédelem már a csecsemőnél, a bölcsőnél kezdődik, ahol készséggel siet segítségre a szegénysorsú anyának a Gyermekvédő Liga, a Stefánia Szövetség, a bölcsődék, gyermekkórházak, Simor-intézet, iskolaorvosi és iskolanővér! intézmények stb. A csecsemőkoron túl a gyermekvédelem az óvodánál kell, hogy folytatódjék s természetesen tartson a tanköteles kor határáig. A gyermekvédelem nagy munkájában közreműködik az állam, a közhatalóság és a társadalom. S amidőn óvodákról beszéltem elsősorban, akkor itt máris meg kell említenem, hogy az óvodák mai rendszere, hogy úgy fejezzem ki magamat, inkább a múlt időké, mert a jelenben, akkor, amidőn a szülők mindkettője a nehéz gazdasági viszonyok közepette munkába jár, hogy a család mindennapi kenyerét biztosíthassa, inkább otthonokra van szükségünk, mint a mai értelemben vett óvodákra. Olyan otthonokra gondolok, ahol a gyermekek reggeltől estig teljes ellátásban részesülnek és a szülő csak este viszi haza gyermekét. Kettős célt érünk ezzel el, egyrészt a gyermekellátást biztosítjuk, úgy egészségügyi, mint nevelési szempontból, másrészt pedig mindkettőt úgy tudjuk biztosítani, hogy ebből oly egyöntetűség fejlődjék ki, amely a köz javát szolgálja, mert így a jónevelés minden körülmények között biztosítva lesz. Itt kell megemlítenem azt is, hogy a gyermekeknek fakultatív óvodába való járatása helyett a kötelező óvodai iskoláztatás volna kimondandó, ami mindenesetre nagy hatással volna a kezdő elemi iskoláztatásra is. Budapest székesfővárosnak összesen 88 óvodája van s ebből 7-et sikerült részben a főváros, részben a társadalom áldozatkészségéből otthonná kifejleszteni s törekvésünk az, hogy minél több óvodát alakítsunk át otthonná. Hatalmas lépés ez a gyermekvédelem terén, mert az otthonokba nemcsak óvoda módjára foglalkoztatjuk a gyermekeket, hanem számukra rendszeres és tápláló teljes ellátást biztosítunk, ami különösen a szegénynegyedekben jótékony, üde hatással van a vértelen,

sápadt s ennek folytán legtöbb esetben szervi betegségben szenvedő gyermekekre. Igen szép eredményt ért el a székesfőváros az iskolás gyermekeknek a tejjel való ellátásának akciójával, s a közoktatási ügyosztálynak egyik törekvését képezi, hogy ez az akció az óvodás gyermekekre is kiterjesztessék. Az elemi és a többi iskolákban etekintetben igen szép eredményt értünk el. Ma mintegy 32.000 gyermek vásárol naponta tejet az iskolában, s ezenfelül 8000 szegénytanuló kap ingyen. Hatalmas fejlődés jele az óvodákban az iskolaorvosi és iskolanővéri intézmény bevezetése, amellyel erős gátat akarunk vetni a gyermekhalandóságnak. A régi karitatív, gyermekvédelmi rendszer csak a már bekövetkezett bajt orvosolta, a modern értelemben vett gyermekvédelem azonban tevékenységét a gyermekek egész tömegére, azok anyagi, testi, szellemi és erkölcsi javainak védelmére terjeszti ki és arra törekszik, hogy a bajok csiráját kutatva, mindezek ellen preventív védelmet nyújtson. Természetesen az ilyen megelőző munka csak akkor vihető keresztül, ha megfelelő rendszabályok és szakképzett személyek állanak rendelkezésre. Ilyen szakképzett egyének közé sorozom a továbbképzett óvónőket is a védőnők, iskolanővérek és iskolaorvosok mellett, s ezért szükségesnek tartom, hogy nevelési tanácsadás, nevelési felügyelet és kiegészítő nevelés formájában az óvónők ilyen továbbképzésben is részesüljenek. Bár csekélységem a gyermekvédelem különböző jelenségeit szakértő előadók útján igyekszik az oktatószeméllyzettel megismertetni, s a pedagógiai szemináriumban csaknem havonta rendezett előadások szövegét az iskolák tantestületei számára ki is nyomatjuk, mégis kívánatos lenne, ismétlem, az ilyen tekintetben való továbbképzés is.

Németországban a Reichgesetz für Jugendwohlfarth 1. §-a kimondja, hogy minden német gyermeknek közjogi természetű igénye van a testi, lelki és társadalmi derekasságra való neveltetéshez s amennyiben ez az igény a családban kielégítést nem nyert, úgy a társadalmi munka közreműködésének bevonásával a hatósági védelemnek és nevelésnek kell bekövetkeznie. A háború és az azután következő nehéz idők ráeszméltették a hatóságokat arra a belátásra, hogy a testben egészséges fiatalság nagyobb és nehezebb szolgálatokat tud teljesíteni és a test nevelése ép oly fontossággal bír, mint a szellem fejlesztése. Ezzel kapcsolatosan rájöttek arra is, hogy mindezekkel karöltve az erkölcsi nevelés is szükséges. íme az élet nyomására az iskola átlépte az egyoldalú oktatás határait és benyomult a gyermek- és ifjúságvédelem legkülönlegesebb intézményeibe. Ennek a folyománya egyrészt az, hogy az iskola a család mellett mint *önálló nevelőszerv* jelentkezik, másrészt pedig, hogy közvetítőszervvé válik a család és a hatósági védelem között. A németországi gyermek-

védelmi központok nyilvántartásában minden gyermeknek megvan a maga nyilvántartólapja, az óvodás kortól kezdve mindaddig, amíg iskoláit be nem fejezi. Ez az úgynevezett Schülerbeschreibung, amely a tanuló személyéről minden adatot feltüntet, így egészségi, értelmifoki, tanulmányi, képességi és felfogási adatait is, amelyek mindenestre döntő befolyással vannak a pályaválasztás alkalmával. Egy ilyen nyilvántartás mellett azután könnyebb foglalkozni a tanulókkal. A felfogás és ismeretkörhöz képest szelektálni lehet a gyermekeket és figyelemmel lehet kísérni a rosszul táplált, skrofulás, tüdőbeteg, vagy tüdőbajra hajlamos, valamint a szervi hibában szenvedő rokkant, vak, süket, néma, dadogó stb. tanulókat. Gondoskodás történik természetesen arról is, hogy az ilyen szelektált gyermekek továbbnevelése úgy egészségi, mint pedagógiai alapon tovább folytattassék. Természetesen ugyancsak gondoskodás történik az abnormális, patológiusan terhelt gyermekek védelme és továbbnevelése tekintetében is. Ugyancsak Németország állapította meg azt, hogy az iskola az, amely a serdülő nemzedék kellő kioktatásával a különböző bajok, de különösképen a tüdőbaj ismeretét, a rendszeres védekezés módjait milliók és milliók közt el tudja terjeszteni és a legegyszerűbb egészségi rendszabályok betartására való neveléssel a fertőzési lehetőségeket a minimumra tudja csökkenteni. Németországban a pedagógiai akadémián az újrendszerű tanítóképzés tanmenetébe illesztették az általános közegészségügyet, az iskolaegészségügyet, fertőző betegségek és ezek között elsősorban a tüdőbajjelleni küzdelem oktatását. A szerzett ismeretekből, ép úgy mint Svájcban, az I. és II. fokú (primär és secundär) iskolák tanítói záróvizsgát kötelesek tenni, amely után az így kiképzett jelöltek mint a népegészségügy jól kioktatott úttörői és a tüdőbajjelleni harc erős, megbízható munkatársai lépnek ki tanítói hivatásuk körébe. A közvetlen védekezés terén első feladat a tüdőbeteg gyermekeknek kellő időben való kipuhatólása. A vérszegény, a tüdőbajra hajlamos gyermeket az egészségügyi törzslapok alapján állandóan figyelemmel kísérik, a gyanús jelenségeket azonnal közlik az iskolaorvossal, aki ezzel egyidejűleg igen értékes családi, helyzeti adatokat nyer a tanítótól, a gyermekről felvett törzslap útján. A tanítónak első feladata, ha valamely gyermek tüdőbajban szenved, avagy arra gyanús, köpetét bakteriológiailag megvizsgálta. Nálunk a Magyar Iskolaszanatőrü Egyesület létesített budakeszi iskolaszanatőrüával kapcsolatban ingyenesen működő köpetvizsgáló állomást; ahol diszpanzerek vannak, a tüdőbeteggyanús gyermekek oda küldendők be alapos megvizsgálásra. Fontos kérdés az elkülönítés és az elhelyezés ügye is. Németországban a nyílt tüdőbajban szenvedő gyer-

mekek nem járhatnak nyilvános iskolákba, nehogy iskolatársaikat megfertőzzék. A beiratás alkalmával a gyermek először orvosi vizsgálat alá kerül s ha fertőző tuberkulózisban szenved, csak az iskolaszanatóriumok valamelyikében kaphat gyógyításával kapcsolatos oktatást. Ilyen iskolaszanatóriumokból a diákok rendszerint 2—3 év múlva elmeszesedett tüdővel kerülnek haza a szülői házhoz. Az iskolaszanatóriumokban fekvőkúráznak, tanulnak, játszanak, könnyebb sportot űznek, természetesen bentlakó tanári és orvosi felügyelet mellett. Szobába úgyszólván csak aludni, étkezni, meg orvosi vizsgálatra, avagy mesterséges fénykezelésre mennek be. Nagy segítségül szolgálnak külföldön e célra az erdei iskolák. Ezek az iskolák kora tavasztól késő ősziig működnek valamely erdőben és pedig olyan helyen, ahova kísétálhatnak, vagy ahova reggel villamosok kivihetik, este pedig hazahozhatják őket. Nincs már német város, ahol ilyen erdei iskolát ne találnánk. Kezdeményezésemre most van alakulóban nálunk az első erdei iskola, s azt talán már az idén megnyithatjuk mintegy 200 gyermek számára. Nagyon fontos külföldön, különösen Németországban az iskolaterem szellőztetése és portalanítása. Ott az iskolákat csak úgy szabad megépíteni, hogy az állandó szellőztetés lehetőségével a piszok és porképzés teljesen elkerülhető legyen. Ezt a »Kipp« ablakkal érik el, amely alsó tengelyénél fogva nyitható felső ablakszárny. A beáramló hideg levegő a szoba mennyezetére hatol, s összekeveredvén a szoba levegőjével, maga is átmelegedik. Léghuzattal szellőztetni tilos. A ruhafogasokat csak a folyosókon állítják fel. Az osztályok tisztítására száraz seprőt nem szabad használni, mert ez csak további könnyű veszélyhozó port teremt a tanteremben, amely leszáll a tanulók asztalaira és székeire. A port csak nedves ruhával és porszívóval lehet eltávolítani. Németországban több mint 200 olyan iskolát találunk, amely a »Lux«-féle csőrendszerű porszívógéppel van ellátva, a gép a pincében van elhelyezve és az összes osztályok portalanítása a tanulók zavarása nélkül hajtható végre. Portalanítás szempontjából ugyancsak használják a padló olajozását is, ámbár a legtöbb német városban a padlót linoleummal vonják be. Minden iskola bejáratánál ott találjuk a lábbeli tisztítót, a tantermekben lúgos vízzel, vagy fertőtlenítő folyadékkal telt köpöcsészeket, amelyek a fal mellett vannak elhelyezve, hogy a gyermekek ne tudjanak melléje köpni. A gyermekek rendszeres napi kéz- és körömvizsgálatakon mennek keresztül és minden iskola fürdőteremmel van ellátva. *Népegészségügyi szempontból súlyosan megboszulja magát az a takarékoság, amelyet az iskola és a higiénia rovására viszünk keresztül. A takarékoságról mondják a németek, hogy azt nem az iskolánál kell elkezdni.* Úgy a falusi, mint a városi iskolákba bevezették

a nép- és iskolafürdő intézményét. Különös gonddal vannak a tüdőbajos gyermekeknél a nyálkafertőzésre, amely előáll akkor, ha akár a tüdőbajos tanerő, akár a tüdőbajos gyermek beszédközben szájából kijövő nyálkacseppel a szemben állót megfertőzi. Ezt részben a tüdőbajos gyermek izolálásával, részben a nagyobb távolságról való beszélgetéssel hártják el. Az iskolákra nagy ablakokat építenek be, mert a világosság az orvosok szerint megakadályozza a baktériumok fejlődését. Igen célszerű berendezkedés az, hogy a német iskolákban egy csomó filccipő áll azoknak a gyermekeknek rendelkezésére, akik messzebről, esős-sáros időben, átmedvedett lábbal érkeznek az iskolába. Nagy gondot fordítanak arra is, hogy az óra közötti szünetek alatt a gyermekek az udvarra kimenve meg ne hűljenek. A láb hőmérséklete a szabadban süllyed és csak lassan emelkedik ismét, ezért sok helyen a padokban lábdeszkat alkalmaznak. Külön gondoskodnak a tornagyakorlatok csoportosításáról, amelybe a gyermek fejlődéséhez képest bizonyos rendszert vezettek be. Félvénykint a gyermekeket orvosilag megvizsgálják. Miként említettem, nagy jelentősége van Németországban a tüdőbaj elleni védekezés terén az erről szóló iskolai oktatásnak, amelyet rendszerint az egészségtan oktatása keretében adnak elő. (A stettini tanítóóság 1920-ban elhatározta, hogy a felső osztályokban minden évben négy napon át a tüdőbajról szükséges tudnivalókat napi 2—2 órában ismerteti, mozgófényképes előadások kíséretében.) Hatalmasan kifejlődött Németországban az iskolaszsanatóriumok építése. (Ezen Németországról szóló adatokat dr. Szundy Károly királyi tanácsosnak, a pedagógiai szemináriumban tartott előadásából vettem.)

Midőn a külföldi általános gyermekvédelmi és egészségügyi dolgokat nagyjában ismertettem, tettem ezt azért, hogy amennyiben minden különösebb rendelkezés nélkül ebből egyes hasznos dolgok óvodai és iskolai életünkben alkalmazhatók, azt a tanerőink hasznosítsák. Ezen intézkedéseknek egy jó részét, bár nem nagy mértékben igyekeztünk belevinni gyermekvédelmünkbe, azonban érezzük, hogy még sok mindent kellene ennek érdekében végeznünk. Sajnos ebben a háború utáni nehéz közgazdasági élet s ennek folyamányai igen nehezítették anyagi helyzetünket s ez megakadályozza, hogy azt egyszerre végrehajtsuk, hanem úgy érezzük, hogy fokozatosan és céltudatosan keresztül fogjuk mindezeket vihetni.

Végül szólanom kell a gyermekvédelemmel kapcsolatosan a maga általánosságában azokról a törvényekről és rendelkezésekről, amelyek a gyermekvédelmi ügyet országosan előmozdítják.

Nem óhajtok igen tisztelt Hallgatóim a gyermekvédelem történetébe visszamenni, csak futólag említem, hogy nálunk már Szent István királyunk idejében megtaláljuk annak első nyomait. Szent István királyunk az elhagyott gyermekek számára Esztergomban épített menedékházat. Gellért püspökről elmondhatjuk, hogy ő volt a magyar gyermekvédelemnek legelső úttörő vezérférfia. Árpádházi királyaink mindmegannyian ez eszme szolgálatában állottak és nem volna ismertetésem tökéletes, ha megfelelkeznek királyi vérből származó két eszményi nőalakunkról, Szent Erzsébetről és Szent Margitról, akik a gyermekvédelem munkájában kifejtett önfeláldozó buzgalommal működtek a gyermekmentés terén. Történelmünkben a szerzetesrendeknek egész sorozatával találkozunk, amelyek mindmegannyian menedékházak keretében szolgálták a gyermekvédelmet. A régi magyar nagyasszonyok házaikban nevelték a környék gyermekeit, ezek a házak a hazafiságnak és a hűségnek otthonai voltak. A gyermeknevelés és a gyermekvédelem minden főúri háznak kedves foglalkozása volt, ahol egész csoport nemes ifjú és leány nevelkedett. Rákóczi Ferenc idejében a testestől-lelkestől magyar Barkóczy Krisztina grófnő valóságos életmentő munkát végzett. Férjének irt levelében így nyilatkozik: »Kenyérevőm annyi van, Isten tudná megmondani, a boldogtalan szentek mind ide gyűlvén, van dolgom közöttük.« Ebben a korban ő volt a szegénységnek legnagyobb jótevője. A XVII. században Kelemen Didák minoritarendi szerzetes volt a szegények jótevője, koldul a szegények számára, ő magát »Báthor kiáltó koldusának« mondja. Datheus, Milánó érseke hozza be a társadalmi tisztességnek, a társadalmi erkölcs megmentésének akkori menedékét, a »forgó ládat«. Különös módot eszelt ki a gyermekek befogadására. Úgy vették át őket, hogy nem lehetett látni azt, aki őket beadta; elmés találmánya a szeretetnek, melynek van keze a befogadásra, de nincs szeme a látásra, sem szája a titok kikürtölésére. Ebből a forgó ládából kerültek a gyermekek a lelencházba, az árvaházba. Mária Terézia királynő a török és a belháborúk után törekedett a szociális kultúrélet visszaszerzésére. Szabályozza a szegényügyi igazgatást 1749-ben, 1769-ben a szegényeknek gyógyszerrel ellátásáról gondoskodik és az Irgalmas szerzetesrendet a szegények ápolására az 1723. évi XCVI. törvénycikkkel behozza. József császár idejében az első, valóban szociális megnyilatkozást szlavniczai és lukai Sándor István »Temetvény« várának örökös ura adja meg. A 10.000 forintot kitevő hagyatéki alapítványából, annak időközi kamataiból, később befolyó alapítványokból épült fel a budapesti állami gyermekmenhely. A gyermekvédelem érdekében sorjában épülnek a társadalmi alkotások. A Pacsirta-utcában (ma Eszterházy-utca) egy bérházban alapítják a pesti szegénygyermek-

kórház egyesületet, Kossuth Lajos és Szentkirályi Mór alapításában az Ősz-utcában (ma Szentkirályi-utca) épül a szegénygyermekkórház 1845-ben. Ez volt a kultúrállamok negyedik gyermekkórháza, amelyet később áttelepítettek az Üllői-útra. 1879-ben létesült Bókay János dr. vezetése alatt egy gyermekklinika. 1763-ban Pest városának akkoriban egyetlen jótékony intézete volt a régi Hatvani-utcában: a szegénybetegek és nyomorék árvagyermekek ápolására szolgáló szegénykórház. Pest polgárai a XVIII. század elején a szegény árvákat polgári családoknál helyezték el. 1843-ban megnyitja a főváros a József-fiárvaházat, 1872-ben a Háromdob-utca (ma Dob-utca) és az Erdősor (ma Rottenbiller-utca) sarkán megnyitják az Erzsébet-leányárvaházat. A Városmajor-utcában Mayer Ferenc tábornok alapítványában 1886-ban megnyílik a Mayer-fiárvaház, az Erzsébet királyné-úton pedig Bernfeld Mór által alapított fiúotthon. A gyermekvédelemnek úttörő munkása dr. Szalárdy Mór, aki kijelenti, hogy a nép anyái hiába szülnek, mert szülötteik elpusztulnak, örökké nyitott sír ez, amely a nemzet életerejét emészti fel. Megalakítja a Fehér Kereszt Országos Lelencház Egyesületet, melyet a IX. ker., Tüzoltó-utcában közadakozásból építenek fel és 1897-ben rendeltetésének átadják a Tüzoltó-utcai Fehér Kereszt Egyesület lencházat. 1879-ben a főváros elhatározza több alapítvány letétele után, hogy egy lencházat állít fel, amely a forgóláda rendszerére volna berendezendő. A főváros az alapítvány kezelését az Országos Gyermekmenhely Egyesületre bízta, amely egyesületnek Budapesten, a IX. ker., Vendel-utca 3. szám alatt intézete van. Az egyesület Vendel-utcai homlokzatának alagsorában vasredőnnyel lezárható ablakot nyitott, annak belső fülkéjébe asztalt állított és erre az asztalra helyezte a csecsemő befogadására szolgáló kosarat. Ha az intézetben egy hely megüresedett, az ablak felett kigyúladt egy lámpa és a vasredőnyt felvonták. Több éve, hogy a menhely nővérei a redőnyt lezárták, csecsemőket nem vesznek fel, mert az alapítvány csekély jövedelméből azokat eltartani nem képesek. Lelenházakat ma már nem alapítanak, forgóládákat nem állítanak fel, mert ennek folytatólagos fentartása nemzetünk szégyene volna. 1885-ben újra megalakul az Országos Lelenházalapító Egyesület, amely utóbb beolvad a Fehér Kereszt Országos Lelencház Egyesületbe. Később az a felfogás alakul ki, hogy a lencház rendeltetése az legyen, hogy felügyeletet gyakoroljon minden dajkaságba adott gyermek felett, segítse a gyermek anyját, míg munkaképességét vissza nem szerzi. A gyermekvédelmet két törvényünk szolgálja. Az első az 1901: VIII. törvénycikk, mely a talált és hatóságilag elhagyatottként nyilvánított 7 éven aluli gyermekek védelmére, Budapesten és az ország különböző vidékein állami gyermekmenhely felállí-

tását rendeli el. Ezt kiegészíti az 1901. évi XXI. törvénycikk, melynek értelmében a gyermekek 15 éves korukig tarthatók az állami gyermekmenedékhelyeken akként, hogy a gondozásukkal felmerülő költségeket a 7 éves kor eléréséig az országos betegápolási alap, 7—15 éves korig pedig az illetőségi község viseli. Ez azóta változott és a község viseli az összes terheket bizonyos községi adózási alapon. Az 1901: VIII. törvénycikk egy-alkalommal felhatalmazta a belügyminisztert arra, hogy az állami gyermekmenedékhelyek szervezetét és általában a gyermekvédelem körébe eső hatósági eljárást rendeletileg szabályozza, s ezen szabályozásban meghatározza az elhagyott gyermek fogalmát és megállapítja, hogy a hatóság által elhagyottá nyilvánított gyermekeknek jogos igénye van az állami gyermekmenedékhelyre való felvételre. A törvény az elhagyatottság fogalmából indul ki, de az elhagyatottság eseteit taxatívum nem sorolja fel. Elfogadja a családi nevelés rendszerét és az intézeti nevelést azok számára szerzi meg, akik bármely oknál fogva családi nevelésben nem részesíthetők. Ilyen ok lehet testi vagy szellemi fogyatkozás, a szellemi képességeknek' kiválósága, fejlettebb életkor. Az állami gyermekvédelem senkitől semmi oknál fogva sem vonható el. Az 1919. évig a gyermekvédelem a belügyminisztérium hatáskörébe tartozott, azóta pedig a m. kir. népjóléti és munkaügyi minisztérium vezetése alatt áll. A háború előtt Nagy-Magyarországon 17 állami gyermekmenhely volt, ugyanannyi kerülettel, a trianoni súlyos szerződés után csak nyolc ilyen állami intézetünk maradt meg, a többit sajnos, elvesztettük és Csonka-Magyarországnak csak nyolc kerülete maradt. Gyermekmenhelyeink a következő helyeken vannak: Budapest, Debrecen, Gyula, Kecskemét, Pécs, Szeged, Szombathely és Veszprém. Elvesztettük nagyváradit, kolozsvárit, aradit, szabadkai, rimaszombati, munkácsi, kassai, marosvásárhelyi, temesvári, pozsonyi, lévai, szatmári, brassói és nagyszebeni gyermekmenhelyeinket. Az 1925. évi július hó 1. napján egy újabb miniszteri rendelkezés jelent meg a gyermekvédelem ügyében, a 2000/1925. népjóléti miniszteri kormányrendelet, amely elhagyottnak nyilvánítja azt a 15 évet meg nem haladott vagyontalan gyermeket is, akinek akár mint ismeretlen eredetű talált gyermeknek, akár egyéb okból tartásra és nevelésre köteles és képes hozzátartozói nincsenek és akinek eltartásáról és neveléséről a rokon, vagy a jótévő jótékony intézetek vagy egyesületek nem gondoskodnak. Erkölcsi elhagyottság alapján, anyagi helyzetére való tekintet nélkül elhagyottnak kell nyilvánítani azt a 15 évet meg nem haladott gyermeket, akit nevelésének elhanyagolása, vagy környezetének káros behatása erkölcsi romlás veszélyének tesz ki, vagy aki hajlamai következtében züllésnek indul. A gyermek elhagyottá nyilvánítása felől az árvaszék határoz.

Budapest székesfőváros árvaszéke ezt a jogát az 187J. évi XX. törvény-cikk 172. §-a alapján a kerületi elüljáróságokra bízta. Az eljárásra a területileg illetékes árvaszék hivatott, amelyen a gyermek az eljárás kezdetén tartózkodik és erre vonatkozólag véghatározatot hoz. A véghatározat 15 nap alatt megfellebbezhető a népjóléti miniszterhez. Az árvaszék javaslatára a gyermekmenhely kötelékébe felvett gyermekek gondozási ideje a 18. életévig kivételesen meghosszabbítható, ha az a gyermek érdekében kívánatos. A gyermekek a menhelyen csak átmenetileg időznek, amíg megfelelő nevelőszülőnél, vagy nevelőintézetben el nem helyezhetők. Azok a gyermekek, akik anyagi elhagyottság címén vétettek fel, mert hozzátartozóik őket keresetképtelenségüknél fogva eltartani nem tudják, rendszerint szüleiknél hagyatnak gondozási díj folyósítása mellett, Csecsemőt rendszerint anyjával együtt vesz fel a gyermekmenhely és a gyermeket a szoptatás idejére anyjával együtt helyezi el arra alkalmas családnál. Míg, ha a gyermeket édesanyjának adják ki, az anya köteles a gyermekmenhelyen két hónapon át idegen gyermeknél dajkaszolgálatot teljesíteni. A gondozási díjakat, valamint a ruházat költségeit az állam előlegezi és arányos megosztással az egyes törvényhatóságokra veti ki közadók módjára.

A telepre kihelyezett gyermekek felett való felügyeletet a felügyelők látják el. Minden telepen teleporvost is alkalmaznak. A gyermekmenhelyek berendezése kórházszerű, köztük a budapesti a legnagyobb, amelynek sebészeti, belbeteg, szemészeti, testegyenészeti osztályai és külön laboratóriumai vannak. A gyermekek gondozását mindezekon felül a telepbiztosságok ellenőrzik.

A gyermekek, a tapasztalat szerint, belefejlődnek nevelőszüleik családjába és igazi családtagokká válnak, s a legtöbb esetben örökbe is fogadják őket. Ezidőszert Csonka-Magyarországon 75.000 gyermek tartozik a gyermekmenhelyek kötelékébe, amelyet a fentjelzett nyolc menhely kezel és havi 6—14 pengő a tartásdíj. Ezenfelül van természetbeni ruházat adománya. Az iskoláztatásra alkalmas gyerekek nevelőintézetbe kerülnek. Budapesten csak a beteg gyermekeket tartják, az egészségesek falun növekednek. 1929. óta 1 éven felüli gyermeket családhoz nem lehet kihelyezni.

Az állami gyermekmenhelybe való felvétel lehet végleges vagy ideiglenes. Ha valamely gyermeket előbb az illetékes gyámhatóság elhagyottá nyilvánít, az ezen az alapon kerül állami gondozásba, ilyenkor végleges felvételtől van szó. Halaszthatatlanul sürgős esetben, amikor a gyermek létérdeke követeli s amikor az elhagyottá nyilvánítás megvárásából előállható késedelemből veszély származhatik, az ideiglenes felvétel esete

áll elő. A gyermeket azonban az illetékes hatóságnak ebben az esetben is, utólag elhagyottá kell nyilvánítania. A M. Kir. Állami Gyermekmenhelybe való ideiglenes, vagy végleges felvétel ügyében Budapesten az a kerületi elüljáróság illetékes határozni, amelynek területén a gyermek tartózkodik; kórházban, illetőleg klinikán tartózkodó gyermek végleges felvétele tárgyában az a kerületi elüljáróság határoz, melynek területén a gyermek hivatott, vagy tényleges gondviselőjének utolsó rendes lakóhelye volt. Talált gyermekek ügyében pedig az a kerületi elüljáróság intézkedik, amelynek területén a gyermeket találták. Valamely gyermeknek az Állami Gyermekmenhelybe való felvétele történhetik: *a)* magánfél kérelmére, *b)* közigazgatási hatóság megkeresésére, *c)* hatósági közeg jelentésére. A kerületi elüljáróság felvétel alkalmával jegyzőkönyvet vesz fel. Az elhagyottá való nyilvánítást is a kerületi elüljáróság a főváros árvaszéke nevében és megbízásából mondja ki. Az elhagyottá nyilvánított budapesti illetőségű gyermekekről a székesfővárosi árvaszék nyilván¹ tartást vezet. Az esetleges kiadatás iránt ugyancsak az előbb említett illetékes hatóságok intézkednek. Megkülönböztetünk erkölcsi elhagyatottságot is, amely többféle alakban jelentkezik. A leggyakoribb eset az, amikor a szülőt, illetőleg a gyámot a kenyérkereset gondja egész napra elszólítja hazuról és a gyermek ezalatt felügyelet nélkül maradván, legtöbbször rossz társaságba kerül, ahol erkölcsileg megromlik. (Iskolát kerül, lop, stb.) Egy másik alakja az elhagyottságnak az az eset, amikor a szülőből hiányzik a gyermekéhez való ragaszkodás természetes ösztöne, amikor a szülő, illetőleg a gyám maga is erkölcstelen életet él, a gyermekekkel mit sem törődik és azt erkölcsi züllés veszélyének teszi ki, avagy erkölcstelen: cselekedetre buzdítja, esetleg a gyermek erkölcsi és testi épsége ellen tör. Végül előfordul az az eset, hogy akár az egyedülálló anya gyengesége, akár a szülő vagy gyám nemtörődősége folytán a gyermek, illetőleg a gyámolt erkölcscileg oly romlottá válik, hogy házi fegyelemmel már segíteni nem lehet rajta és csak szigorú hatósági intézeti nevelés és fegyelem útján remélhető a megjavítása. Az erkölcsi elhagyatottságot minden körülmények között hivatalosan ki kell nyomozni. Amiként az erkölcsi elhagyatottság tekintetében a beutalást a fővárosi árvaszék végzi, úgy ezek kiadatása kérdésében ugyancsak az árvaszék intézkedik.

A testi fogyatékosokban szenvedő gyermekek gyógyítására, nevelésére és kiképzésére szolgál a Nyomorék Gyermekek Országos Otthona (Budapest VII., Mexikói-út 61—64), a gümőkóros fiú- és leánygyermekek szakszerű ápolására és gyógyítására külön pavillont építettek a Budapesti m. kir. honvéd és közrendészeti József főherceg szanatórium területén, továbbá fiúgyermekek számára 40 férőhelyet biztosítottak Budapesten a

Németvölgyi-úti m. kir. tüdőbeteg gyógyintézetben. A gyógypedagógia céljára 70 férőhellyel 1925-ben a békésvármegyei pártfogó egyesület közreműködésével intézetet nyitottak gyengeelméjű fiú- és leánygyermekek részére, akik szellemileg képezhetők, vagy legalább is gyakorlatilag foglalkoztathatók. Hasonló céllal állított fel a székesfőváros a közoktatási ügyosztály előterjesztésére mintegy két évvel ezelőtt három gyógypedagógiai intézetet, egyet Rákosfalván a gyengeelméjűek és kórosak számára, egyet a Toldi Ferenc-utcában a süketek, illetve nagyothallók számára és egyet Óbudán a Miklós-téren, amely a rákosfalvai intézetnek kiegészítője, ahol a székesfőváros a budapesti fiatalkorú szellemi fogyatékosoknak ipari pályára való képzését segíti elő. Ez utóbbi az egyetlen ilyen intézet az országban. Jelezhetem, hogy a gyógypedagógiai intézetek növendékei közül 71% olyan került ki, aki keresetképesé vált az ipari és kereskedelmi pályán. Meg kell említenünk az állami siketnéma és vakok intézetét, ahol gondozási díjak ellenében szintén biztosítottak férőhelyet a gyermekvédelem számára. A székesfővárosi m. kir. hadiárva intézetben a csonka és béna fiúgyermekek kiképzéséről szintén gondoskodnak 17 különféle ipari műhely keretében. Hasonló célt szolgálnak az ikervári és váci hadiárva intézetek kertgazdasági kertészeti kiképzésre. Nehezebben fegyelmezhető és züllésre hajlamos olyan menhely fiúgyermekek részére, akik vérséges rokonaikra, illetve nevelőszüleikre nem hagyhatók, a Katolikus Patronage Egyesület tulajdonában lévő homoki Beneczky-fiúotthont vették igénybe, amelyet az iskolatestvérek vezetnek. Itt 180 fiúgyermek nyer elemi és polgári iskolai oktatást, illetve ipari kiképzést a cipész-, asztalos-, szabó- és kovácsmesterségben. Ugyancsak a Katolikus Patronage Egyesület közreműködésével további 60 fiú részére hasonló új intézetet létesítettek Visegrádon, néhai Görgey Arthur tábornok egykori nyaralójában. A nehezebben fegyelmezhető leányok részére a Budapesti Állami Gyermekmenhelyhez tartozó hűvösvölgyi üdülő (gyermekotthon) helyén 1926-tól 60 férőhellyel egy intézetet nyitottak meg.

Állami intézetek még a következők: Országos Közegészségügyi Intézet, Egészségház Gödöllő, Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum Budapest, Anya- és Csecsemővédő Intézet Salgótarján, Debrecen, gróf Apponyi Albert-Anyatthon Budapest, Anyatthon és árvaház Bicske, Állami Gyermekmenhely Budapest, Miskolc, Gyula, Tuberculositikus gyerekek erdei iskolája Kis-Velence, Üdülő Visegrád, Állami Gyermek-üdülőtelep Zamárdi, Átmeneti leányotthon Budapest, dr. Vass József-inasotthon Szentendre, Katolikus tanoncinternátus Baja, Katolikus Legényegylet Eger, Állami Tüdőbeteggyógyító Intézet Budapest, dr. Vass József hadiárva-intézet Székesfehérvár, Tüdőbajos gyermekek

gondozó intézete Deszk, Tüdőgondozó Mátrafüred, Csecsemőkórház Budapest, Madarász-utca.

Amidőn ezekben az állami gyermekmenhelyeket, illetve gyermekvédelmet ismertettem, jelezhetem, hogy mindezeknek kiegészítő része az állami hadiárvagondozás is. Az állam a hősi halottak árváiról és gyámlítás nélkül maradt gyermekeiről, valamint a súlyos törődöttségű hadirokkantak családjáról oly mértékben gondoskodik, hogy a gyermekek részére oly nevelést igyekszik biztosítani, mint amilyenben a szülők részévé volna őket, ha el nem halnak, vagy meg nem rokkannak. E célból a fiúk és leányok részére különböző irányú és rendeltetésű hadiárva-intézeteket létesített és emellett számos nevelő és árvaintézet is biztosított férőhelyeket.

A gyermekvédelem keretében meg kell emlékezni a főváros erre vonatkozó intézkedéseiről is. Előbb már említettem a főváros pedagógiai intézeteit, amelyeket újabban állított fel s meg kell említenem a főváros hatalmas gyermeknyaraltatási akcióját. Amíg 1925-ben még csak 700 gyermek nyaraltatásáról lehetett szó, addig 1928-ban már 15.000 gyermeket nyaraltattunk részben a főváros 17 perifériális iskolájában, részben pedig vidéken, csoportosan, a főváros saját tanerőinek és orvosainak felügyelete mellett. Ezenkívül végezte a napközi nyaraltatást, egyrészt a Nagyréten, a Húvösvölgyben, másrészt a Svábhegyen, a Város-kútnál egyenesen erre a célra épített menedékházaiban. A főváros teljesen a saját költségén egész napi étellemezéssel mintegy 25.000 gyermeket részesített ennek az áldásában. Itt említem meg a diákcseraakciót, melyet részben a külfölddel, részben pedig hazai területen vidéken végzünk. Eddig körülbelül 500 gyermeket részesítettünk a diákcseraakció egészségügyi és tanulmányi segítségével. Újabb akciója a gyermekvédelem érdekében a fővárosnak a tejjelátás. Röviden jelezhetem, hogy a fővárosnak mintegy 101 iskolájában cca 40.000 gyermek élvezi az akció eredményeit és ezen gyermeklétszámból 8000 tanuló teljesen ingyenes tejjelátást nyer.

Szólok még az iskolaorvosok, iskolaszakorvosok és iskolanővérek intézményéről, amelyet szintén a főváros állított fel, ugyancsak az újabb időben. Az iskolaorvosi szolgálat kiterjed a főváros, mondhatni összes iskoláira. A székesfővárosi községi, polgári, közép- és felső kereskedelmi iskolák, kertészképző iskola, női kereskedelmi szaktanfolyamok, női ipariskolák, valamint a kisdedovók mindegyike iskolaegészségügyi és gyermekvédelmi szempontból egy-egy — több iskolából alakított — körzethez

tartozik. Ezekben az iskolaorvosi körzetekben az egészségügyi szolgálatot egy-egy iskolaorvos és mellette egy-egy iskolanővér látja el. Az iskolanővér ezenfelül a körzetekhez tartozó iskolák tanulóinak szociális, karitatív és erkölcsi védelmével járó feladatokat is végzi. Az iskolaorvosi körzetek száma 62.

Ugyancsak az utóbbi években végzi a tanulók szakorvosi vizsgálatát 11 iskolaszakorvosi rendelőintézet, még pedig szem-, fül-, orr-, torok-, gége-, bel- és idegyógyászati rendeléssel. Külön meg kell említenem az iskolafogorvosi szolgálatot, amely 9 rendelőintézettel rendelkezik. Itt csak igazolt szegény tanulókat kezelhetnek s a kezelésre járó legjobban rászoruló szegény tanulók a körzeti iskolanővér útján villamosjegyet is igényelhetnek. Szólanom kell még a székesfőváros által fentartott gyógytornatanfolyamokról, amelyek 48 iskolában tartanak. A tanulóknak a gyógytornatanfolyamokra való beosztását a tanfolyam tanárainak közbenjöttével az iskolaorvosok végzik, akik az erre rászorult gyermekeket minden év szeptemberében válogatják ki. Fontos intézményei a székesfővárosnak még a székesfővárosi tüdőbeteg gondozó intézetek. A tüdőbajos gyermekek az iskolaigazgató útján az iskolanővérek révén utasíthatnak az intézetekbe, ahol gyógykezelésben részesülnek. Az iskolaorvosok tartoznak felhívni a gyermekek figyelmét arra, hogy az, aki már volt tüdőbeteg gondozó intézetben, vagy akinek családjában gondozó intézeti beteg előfordult, ez a körülményt már az első jelentkezésnél okvetlenül hozza a gondozónővér tudomására. A bejelentés a családi profilaxis szempontjából fontos.

Kiváló gyermekvédelmi intézete a fővárosnak az iskolanővéri intézmény, amelynek központja a IV., Prohászka Ottokár-utcai elemi iskolában van. Az iskolanővérek eljárnak környezettanulmányban, hivatalokban, minisztériumokban, városházán, árvaszéknél, fiatakorúak bíróságánál, fiatakorúak felügyelőhatóságánál, rendőri gyermekbíróságnál, különféle intézeteknél, gyermekotthonokban, kórházaknál, árvaházaknál, jótékony intézményeknél, egyházközségeknél stb. Az intézmény útján igényelhető: cipő, ruha, tej, ebéd, pénzsegély, villamosjegy, ingyenes gyógyszer, kötszer, orthopéd szerek, szemüveg. Különféle bizonyítványokat szereznek be, például: szegénységi, adott esetben illetőségi, anyakönyvi stb. bizonyítványokat. Intézeti elhelyezéseket végeznek. Családi gondozás, táppénz, munkaközvetítés stb. elősegítését eszközlik. Az iskolaigazgatók, oktatók, tantestületek, iskolaorvosok és iskolanővérek sürgős segítség esetében közvetlenül az iskolanővéri intézmény központjához fordulhatnak. Az iskolanővéri intézmény körzetekre oszlik, ezidőszert 14 körzetük van. Ezen székesfővárosi gyermekvédelmi

intézményekről tájékoztatót is bocsátottunk ki, mely egy alkalommal utasítást is tartalmaz. A tájékoztató a székesfőváros közoktatási ügyosztályában szerezhető meg.

Végül szólanom kell a gyermekbírósról, amely 1910-ben lépett életbe az 1908. évi XXXVI. törvénycikkkel, a büntetőnovellával. Ennek a törvénynek a második része rendezi a bűnbe esett fiatalkorúakkal való elbánást. A rendőrség működésének minden terén igyekszik bekapcsolódni a gyermekvédelembe. A bűnbe esett fiatalkorúakra különleges elbánást rendel el (felnőttektől külön tartandók, ügyeik soronkívül intézendők, pártfogók lépnek működésbe stb.) s felállítja 1908. év június 16-án a 6172/1908. sz. főkapitányi rendelettel a dunai kapitányság mellett a rendőri gyermekbírószéket. Voltaképpen ez nem más, mint a dunai kapitányság kihágási bíróságának delegálása arra, hogy a város egész területén a fiatalkorúak (16 éven alul) által elkövetett kihágási ügyekben bíraskodjék, a dunai kapitányság, mint a fiatalkorúak kihágásának elbírálásával megbízott rendőrbírószék a IV. ker. kapitányság, Szerb-u. 3. sz. ház II. emeletén van. 1912-ben ezzel kapcsolatosan megalakult a patronázs-szervezet, amely nőkből és férfiakból áll, leginkább a Szociális Misszió tagjaiból, akik nyilvántartást vezetnek és végzik a környezettanulmányokat és elhelyezéseket. A rendőrgyermekbírószék a törvény által előírt intézkedéseiben, illetve intézkedéseiben épen úgy, mint a fiatalkorúak bírósága, a büntetőnovella és az 1913. évi VII. törvénycikk rendelkezései szerint jár el. Intézkedései: dorgálás, próbára bocsátás, pénzbüntetés, elzárás és javító nevelés indítványozása. Sok esetben a gyermek mellé pártfogót rendel ki a bíróság, aki gondoskodik az elhelyezéséről és állandóan figyelemmel kíséri további életét.

Igen tisztelt Hallgatóim! Ezekben vázoltam kivonatossan a gyermekvédelemre vonatkozó hatóságokat, intézményeket és intézkedéseket azért, mert az óvónőknek, akik a gyermekvédelem első őrei, kell, hogy erről bizonyos áttekintésük legyen. Ha talán kissé hosszadalmas voltam, tettem ezt azért, mert előadásom két témára oszlott fel: az egyikben szóltam az óvónőkről az óvónőknek, a másikban szóltam a gyermekvédelemről. Mindkettőnek anyaga olyan nagy és terjedelmes, hogy a hosszúnak látszó előadásom annak csak kivonata lehet.

A gyermekvédelmet az örök emberszeretet hozta létre s általa nem szánakozással hajlunk le mindannyian az elhagyott szegény gyermekhez, hanem a gyermek életénél és jogánál fogva szeretettel emeljük fel őt magunkhoz. Míg az igazi gyermekvédelemhez eljutottunk, sok jajszó hangzott el, sok anya fájó szíve szenvedett gyermekének nyomorúsága miatt. Sok korhadó fakereszt jelöli a temetőben azoknak a kis névtelen hősöknek

a sírját, akik a gyermekvédelem jegyében még nem élhettek. Ha valaha, úgy ma van szükség fokozottabb értelemben a gyermekvédelemre, mert a háború, Trianon és az azután következő súlyos gazdasági idők nyomorúsága az ellátatlan gyermekek egész hadseregét hozta létre, amelynek kis katonái ványadtan, sápadtan, rongyokban vonulnak el lelki szemeink előtt és akiknek megmentése mindnyájunk elsőrendű kötelessége, mert hiszen erre a generációra számít szegény hazánk, Csonka-Magyarország.